

Humanist

32-3

Tweewekelijkse uitgave van
het Humanistisch Verbond
Postbus 114, Utrecht
Tel. (030) 31 81 45
1 februari 1977

over het milieu

Het milieu en het leger

Het jaarboekje van de humanistische raadslieden bij de strijdkrachten gaat deze keer over het milieu.

De inleiding beschrijft de schok die het Rapport van de club van Rome in 1971-'72 teweeg bracht. De term „als er niet binnen 5 jaar een einde wordt gemaakt aan de snelle uitputting van de natuurlijke hulpbronnen zullen er binnen 30 jaar rampen gebeuren: hongersnood op grote schaal, dood door verstikking” maakte velen ongerust.

Nu is de massale belangstelling verdwenen, constateert schrijver Gerard Nijland, want het probleem is zo saai, zo taai en het heeft ook heel vervelende consequenties.

Toch doet Nijland een poging om aan de hand van de konkrete vraag „Wat kunnen wij doen?” het sombere, taai en saaie probleem weer inhoud te geven. Hij is daarin aardig geslaagd, als je de beknoptheid in aanmerking neemt. „Wat te doen? Terug naar de natuur? Nou nee, dat niet. Waar het om gaat is, dat we inzien dat door ons „meer-is-beter-dan-evenveel-principe” de natuur uit zijn evenwicht raakt”.

Bijna de helft van het kleine boekje is gewijd aan de maatschappelijke gevolgen: vermindering van welvaart zal onder meer werkloosheid kunnen veroorzaken.

Als de kosten ter sprake komen die de noodzakelijke veranderingen met zich mee zullen brengen, hoort men dikwijls zeggen: laat defensie maar betalen. Hierop gaat Nijland in het laatste hoofdstuk „Leger” nader in. Hij wijst op de noodzakelijkheid van instandhouding van het leger: „merkwaardigerwijs is het leger er nu niet meer om oorlog te voeren, het hoeft er alleen nog maar te zijn, bijv. om te voorkomen dat er bij onraad toch naar kernwapens wordt gegrepen... het heeft zin om schaarse grondstoffen te besteden aan het voorkomen van oorlog.”

Aan de andere kant heeft hij voor de bewapeningswedloop weinig goede woorden over.

„Samenvattend kan worden gezegd, dat het leger, of beter de bewapening, op geen enkele manier een positieve bijdrage kan leveren aan het milieu. Soms kunnen we daar „vrede” mee hebben, maar meestal niet”.

De foto's en tekeningen in het boekje zijn van resp. Jan van Lent en Robert-Jan Smits.

Bestellen: postgiro 58 t.n.v. Human. Pers., Utrecht. Prijs: f 2,75.

Omslag van het hiernaast beschreven boekje. De tekening is van Robert-Jan Smits

In deze Humanist

- * Humanistisch Perspektief no. 10: Bevordering van de kunstzinnige vorming en in ruimere zin stimulering van ieders creatieve vermogen pag. 3
- * Het door van Agt gehanteerde begrip „ethisch reveil” heeft heel wat stof doen opwaaien. Alsof het om een nieuwe christelijke vinding gaat. Twee humanisten reageerden en wijzen op de goede kanten van een ethisch reveil en op het gevaar als dit uitsluitend een politieke CDA-kwestie is. pag. 4 en 5.
- * Een lid van de gem. Wageningen, de heer Makink, ontwierp zelf een „humanistisch” cryptogram. Weer eens iets anders op pag 8

Gedrukt op kringloop-papier

Hoofdbestuur

Op 7 januari was er een goed bezette vergadering. Het begint ook te spannen om het congres. Er zijn drie voorstellen binnengekomen. Nu gaan we zitten uitkijken of er nog laatkomers zijn met voorstellen, want op 10 januari sluit de reglementaire termijn. De preadviesing werd afgesproken en er werd gepraat over de zaterdagavond van het congres, en over de samenstelling van de Verbondsraad. Nog al verschillende zaken dus.

In de Nieuwe Linie heeft — maar dat is al weer een flinke tijd geleden — een interview gestaan met Tielman als kandidaatvoorzitter. Omdat dit niet het meest gelukkig uitgekakte stuk publiciteit van het Verbond was, is er wat nagepraat over allerlei aspecten. Hierbij werd opnieuw gereleveerd dat het presidium een toetsingsorgaan is in gevallen van urgentie of van twijfel, als het hoofdbestuur zelf niet te raadplegen is.

Ook de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden (HSHB) kwam weer aan de orde. Deze stichting tracht zijn bouwactiviteit wat te verleggen naar de zogeheten Bijzondere huisvesting toe. Dit is niet het geval omdat we met de bejaardenhuisvesting aan een plafond zouden zitten, maar omdat ons hier een plafond wordt opgelegd. Toch heeft de HSHB een (in die Humanistische Bouwstichting ondergebrachte) grote bouwafdeling en is er elders op de woningmarkt nog veel verwaarlozing en

zelfs discriminatie. Daar wij hier vaak wel een bevorderende taak hebben (geen taak dus van rechtstreeks doen) voelen wij er voor de nieuwe activiteit afzonderlijk onder te brengen en dan niet van (onder andere) ons afhankelijk te maken, zoals met de HSHB het geval is, maar van de HSHB zelf. De HSHB zou dan een dochter krijgen, waarmee onze relatie indirect wordt.

Twee nummers Humanistisch Perspectief besloten de avond. Het stuk van Knap over seksuele misdragingen kan nu in eindversie worden verspreid. Het stuk van Van Kreveld over wetenschap en samenleving zal na deze eerste lezing nog een tweede behoeven. Kosse zal daarbij helpen.

Een benoeming hebben we voor dit verslag voor het laatst bewaard. Het is die van de heer C. J. van der Hulle tot voltijs Geestelijk Raadsman, belast met de landelijke coördinatie van het werk voor zieken en bejaarden. Tot nu toe was deze coördinatie slechts een halve weektaak voor Van der Hulle, naast raadsmansarbeid te Dordrecht. Wij hebben de middelen gevonden om nu tot zijn volle landelijke aanstelling over te gaan. Voor Van der Hulle betekent dit de opheffing van veel gespletenheid in zijn werk, terwijl het centrale werk zijn aandacht al lang meer dan nodig heeft. Voorts was er niemand die ook maar even aan iemand anders dacht voor de vervulling van deze baan. Gelukkig dat we het zo hebben kunnen regelen.

Twee dagen geestelijke verzorging binnen de ziekenhuishuizenwereld

Een verschil van dag en nacht

Dinsdag 10 januari 1977: een delegatie van het Humanistisch Verbond houdt — op verzoek — een bespreking met de driehoofdige directie van het St. Elizabeth's Gasthuis te Haarlem (650 bedden - neutraal ziekenhuis) en de daar werkzame geestelijk verzorger (een gehuwd priester) om te praten over de bijdrage van humanistische geestelijke verzorging.

Allengs blijkt dat het „nee” al van tevoren vaststond en wel om de volgende redenen:

- het directiebeleid is afgestemd op zo weinig mogelijk personen (disciplines) rondom de patiënt;
- de medici en verpleegkundigen moeten „gevoeliger” gemaakt worden voor psycho-sociale en geestelijke noden van de opgenomen patiënt;
- dit gevoeliger maken moet op gang gebracht en begeleid worden door de in dienst zijnde geestelijk verzorger (i.c. gehuwd priester);

— deze pastor heeft geen behoefte aan uitbreiding van de dienst geestelijke verzorging;

— hij kan aan „iedereen” geestelijke verzorging geven, ongeacht de levensovertuiging, want hij gaat van de patiënt uit;

— hij heeft wel behoefte aan een achterban, die zou moeten bestaan uit vertegenwoordigers van de drie grote levensbeschouwelijke stromingen in Nederland, te weten: Rooms Katholiek, Reformatorisch en Humanistisch.

Simpel gezegd, het beleid van de directie om tot team-verpleging over te gaan, wat betekent dat alle betrokkenen rondom de patiënt wat menselijker zouden moeten gaan reageren en functioneren, valt op zich toe te juichen. De rol die de directie toebedeelt aan de levensbeschouwelijke verdieping van een en an-

(lees verder op pag. 6)

Een blauwe reiger

Jaren geleden kwam er eens een jonge, zeer voortvarende buurvrouw bij me, met de mededeling, dat ze een brief had opgesteld, dat als ze ooit nog eens ongeneeslijk ziek zou worden, of als ze bij een verkeersongeluk een ernstig hersenletsel zou oplopen, dan hoefden er geen pogingen ondernomen te worden, om haar in leven te houden. „Moet je ook doen,” zei ze, „reuze handig en die brief moet je altijd bij je dragen”. Discussies over euthanasie, zoals we die tegenwoordig kennen, bestonden toen nog niet. Er waren, naar ik meen, in die tijd een paar heel langdurige coma-gevallen bekend en zo hier en daar gingen aarzeland stemmen op, die de zin van dit eindeloos rekken van zo'n leven in twijfel trokken. De buurvrouw had dit even voor haarzelf kordaat geregeld en alle toekomstige twijfels bij voorbaat al de pas afgesneden. Aan de ene kant leek het me wel zinvol, maar toen ik me voorstelde, hoe ikzelf zo'n brief zou schrijven, kwam ik niet verder dan: „Ik wil...” „Ja, wat wil ik eigenlijk?” vroeg ik me af, „En wil ik dat ook nog, als 't eens echt zover gekomen is met me? En willen mijn man en mijn kinderen en de dokters dat dan ook?” Natuurlijk gaat dat vaak zo met dit soort dingen. Als je er eens wat dieper over gaat nadenken, weet je 't ineens niet meer zo zeker. Daar kwam dan nog bij, dat ik mezelf nu ook weer niet dagelijks met zo'n enge brief in m'n boodschappentas zag lopen. Misschien ook zou ik later, als 't er eenmaal op aan kwam, wel spijt krijgen, dat ik toen, in mijn jeugdige regelwoede die brief geschreven had. Ik schreef de brief niet.

Je kunt, geloof ik, ook nooit van tevoren bekijken, wat voor waarde het leven onder bepaalde omstandigheden voor je zal hebben. Dat ben ik me deze week nog weer eens duidelijk bewust geworden, toen ik bij mijn vader was. Vlak voor Kerst kreeg hij een attaque, waarvan de gevolgen zo erg waren, dat zijn vrienden en kennissen in het Gereformeerde bejaardenhuis, waar hij woont, tegen me zeiden: „'t Is te hopen, dat Ons Lieve Heer hem maar gauw thuishaalt.” Ze hadden gelijk. Iemand van bijna tachtig, rechts verlamd, die niet meer slikken en niet meer praten kon, moest eigenlijk een verdere levensweg bespaard kunnen worden. Zelf had mijn vader ook weinig aardigheid meer in 't leven. Z'n ogen stonden koud en ongeïnteresseerd en uit niets bleek, dat hij onze dagelijkse bezoeken prettig vond. Wel had hij ons uitgeduid, dat we een kanton voor hem moesten maken met grote letters en cijfers erop, zodat hij die één voor één kon aanwijzen en zo woorden en zinnen vormen. Dat vergemakkelijkt in ieder geval de conversatie.

Ons lieve Heer haalde hem niet. Integendeel, de verlamde rechterkant kwam weer wat bij, maar slikken en praten kan hij op dit moment nog steeds niet en niets is in staat z'n echte belangstelling op te wekken. Behalve één keer deze week. Hij had vanuit zijn bed voor het raam een blauwe reiger zien overvliegen. Letter voor letter wees hij 't aan, zodra ik binnen was en z'n goede hand deed de wiekslag van de vogel na, terwijl hij probeerde om met zijn stem „Langzaam” te zeggen. Voor het eerst was in zijn ogen iets van plezier. Kan dat voor iemand het leven nog de moeite waard maken, het ene moment van geluk om een blauwe reiger te zien overvliegen? Ik weet het niet. Laten we er in ieder geval maar wel rekening mee houden.

Ans Spigt

HUMANISTISCH PERSPEKTIEF

punt 10

Bevordering van de kunstzinnige vorming en in ruimere zin stimulering van ieders creatieve vermogen, door in opvoeding, onderwijs en arbeidsomstandigheden hiervoor zo veel mogelijk plaats in te ruimen.

Kunstzin duidt op het vermogen om gevoelens en gedachten zo te uiten of te verstaan dat er schoonheidsontroering door veroorzaakt kan worden.

Kreativiteit is echter ruimer gezien als de menselijke hoedanigheid om voor elke opgave of uitdaging die wij als zodanig verstaan een antwoord te geven dat wij zelf beleven als oorspronkelijk en bevredigend.

Van belang is het creativiteit niet in de eerste plaats te zien als een objectief scheppend vermogen, d.w.z. scheppend iets volstrekt nieuws in de wereld; maar als een **subjektief** scheppend vermogen d.w.z. van nieuws en eigens in de persoonlijke ervaringswereld, de werkelijkheid zoals wij die zelf zien en niet die welke ons wordt opgedrongen. Schepingen zijn daarin niet beperkt tot stofelijke produkten, maar kunnen zich net zo goed uiten in ideeën, opvattingen of houdingen.

Dit brengt creativiteit in direkt verband met twee kenmerkende wijzen waarop **humanisten de werkelijkheid zien** en ervaren:

— niet als tegenover ons geplaatst, onveranderlijk, onaantastbaar, maar als bewustgeworden, eigengemaakt, mede-beïnvloedbaar;

— niet uitsluitend door redelijke beschouwing en verstandelijke analyse maar evenzeer door emotionele beleving, eventueel vanuit een (religieus) eenheids- en totaliteitsgevoel.

Deel uitmakend van de werkelijkheid kan de mens zijn creatief vermogen anderszijds hanteren als middel om die werkelijkheid te veranderen.

Hij laat zijn aanwezigheid a.h.w. gelden door zich op voor hem kenmerkende wijze erin op te stellen. Daarbij heeft hij zijn medemens nodig, als klankbord en als stimulans.

Bij het belang dat wij hechten aan creativiteit benadrukken we een menselijk vermogen dat door onze cultuur wel wordt gewaardeerd, maar meestal onder **beperkende** voorwaarden.

Kreativiteit is gaandeweg ten offer gevallen aan opvattingen die haar teruggedrongen naar maatschappelijke „vrijplaatsen” als: de prille jeugd, de vrije tijd, de vrijgestelden (kunstenaars) en meer recentelijk bejaarden en werklozen. In de meeste gevallen wordt ze daar bovendien nog beperkt tot „artistieke creativiteit”.

Toch kan via dit **esthetisch aspect** de weg gewezen worden naar het in feite omvattender en fundamenteeler begrip „kreativiteit”.

Het belang van kunstzinnige vorming ligt hierin dat het leert om leven en wereld vooral op intuïtieve wijze te verstaan en niet louter langs de weg van begripsdenken en redeneren.

Juist in de huidige ontwikkeling van de samenleving zien wij dit als een noodzakelijk tegenwicht voor overheersende cultuurwaarden als produktiviteit en doelmatigheid.

In de betekenis waarin in dit Humanistisch Perspektief bevordering van de kunstzin en van de creativiteit wordt voorgestaan, zijn ze in de individuele uitwerking een **middel tot zelfverwerkelijking** en funktioneert ze maatschappelijk als **tegenkracht voor de-humaniserende tendensen** als uniformering, konformering en massifikatie.

„Na vijf jaar concentratiekamp, viel het mij wel moeilijk een gevangenisverblijf onder ogen te zien”

Geen processen meer voor Morgentaler

Eind december bereikte ons uit New York — waar het internationale comité ter verdediging van Henry Morgentaler zetelt — het verheugende bericht dat alle aanklachten tegen deze canadese „abortus-dokter” zijn ingetrokken. Hoewel een vrije abortus-wet nog niet is bereikt, is het toch een soort overwinning dat men in ieder geval de vervolging van dr. Morgentaler heeft stopgezet. Het comité dankt iedereen die hieraan heeft meegewerkt (er werden duizenden brieven gestuurd naar de Canadese regering en naar de Officier van Justitie).

De New York Times besteedde op 12 december aandacht aan de zaak. In het bericht staat dat het nieuwe gouvernement van Quebec de beslissing nam vlak voordat Morgentaler voor de vierde keer terecht zou staan. De minister van justitie, Marc-André Bédard zei: Het zou nutteloos zijn om een vierde proces te beginnen, terwijl hij al drie keer is vrijgesproken door verschillende jury's in de afgelopen jaren. Ook hij was van mening dat de federale abortus-wet veranderd zou moeten worden.

De beslissing van de minister van justitie van Quebec betekent in feite, zo schrijft de New York Times, dat — ondanks de nog voortbestaande wet — in Quebec geen mensen meer vervolgd zullen worden. Aanklachten tegen twee andere dokters en een verpleegster in Montreal zullen nu wel worden ingetrokken.

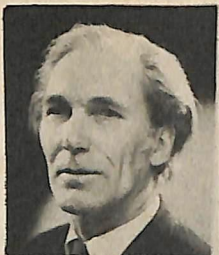
Morgentaler, die heeft toegegeven 6.000 abortussen te hebben uitgevoerd in zijn kliniek, heeft in totaal 10 maanden in de gevangenis doorgebracht en mocht een jaar lang zijn praktijk niet uitoefenen.

Zijn supporters, onder meer het bovengenoemde comité, verklaarden door te zullen gaan met de strijd. Een van hen zei: „Iedere toespeling in het artikel van het strafwetboek die de uitvoering van een abortus in verband brengt met misdaad, is onbevredigend”.

Ethisch reveil 1

door
K. P. Bloema

Het „ethisch reveil” is een uitdrukking die politieke betekenis heeft. De lijsttrekker van het CDA, Van Agt, heeft dit begrip in ons land bekendheid gegeven. We zouden kunnen stellen dat er mee wordt bedoeld, dat in de vormgeving aan onze maatschappij meer nadruk moet worden verleend aan de ethische aspecten van de samenleving.

Is dit nu goed of niet?

Je zou kunnen zeggen dat de tendens in deze richting al enige jaren groeiende was. Het gaat immers niet alleen meer om de welvaart, maar vooral om het welzijn, d.w.z. om andere dingen dan alleen materiële zaken?

Gezien de politieke context waarin het ethisch reveil is gebracht, zijn er reeds reacties geweest uit de politieke hoek. Er is gezegd dat politiek geen religie is, en dat een ethisch reveil thuis hoort in de kerk, niet in de politiek.

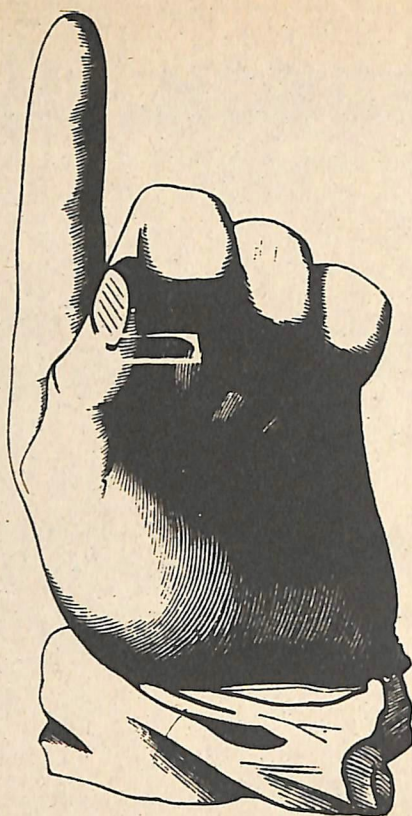
Het is de vraag of het wel waar is. Het politieke veld strekt zich niet alleen uit over de materiële zijden van de samenleving, maar wel degelijk evenzeer over de niet-materiële zijden daarvan. Immateriële aspecten zijn aanwezig in zeer vele, zelfs sterk materieel aandoende onderwerpen.

Daarnaast zijn er vele op geestelijke waarden gebaseerde wettelijke en ambtelijke regelingen bijvoorbeeld over huwelijk, geboorte, abortus, opvoeding (scholen), processierecht, zondagssluiting, euthanasie, samenwonen, homofilie, drugbeleid, enz.

De laatste jaren zijn vele regelingen die waren gebaseerd op christelijke uitgangspunten, onderwerp geweest van herziening. Het is duidelijk dat de oude religieuze waarden op de tocht staan. Tegelijkertijd is de positie van de christelijke partijen – vooral de KVP – aangetast. Het is eigenlijk wel voor de hand liggend dat vanuit deze hoek nu een poging tot herstel wordt ingezet, en dat daarbij de aangetaste religieuze waarden en de kerkelijke invloed in het geding worden gebracht.

Restauratie

Hierin zit, vanuit humanistisch oogpunt gezien, een gevaar, nl. het gevaar van een herstel van oude traditionele en autoritaire verhoudingen, een herstel van dogma's en gebods- en verbodsbepalingen die worden gebracht uit naam van de bescherming van hoge geestelijke waarden tegenover de „aantasting door moderne zedeloosheid en losbandigheid”. Deze poging tot restauratie doet ook weer terugdenken aan de tijd dat met name de KVP haar politiek slechts motiveerde met propaganda voor de

„gezinspartij”, waarbij het bedrijven van de politiek in feite werd overgelaten aan de politieke regenten in een autoritaire orde-en-gezag maatschappij.

Het zal duidelijk zijn dat een dergelijke restauratiestroming door humanisten met grote argwaan zal worden gevolgd en bestreden. Maar aan de andere kant zit er toch iets in het ethisch reveil dat ons de oren doet spitsen, want betekent dit niet een vernieuwde aandacht voor geestelijke waarden, iets wat wij als humanisten eigenlijk toejuichen, en dat ons bij een nieuwe confrontatie in de discussie over de grondbeginselen van het leven nieuwe impulsen kan geven en hernieuwde belangstelling voor de humane uitgangspunten.

Perspectieven

Humanisme heeft twee kanten, nl. een geestelijke kant (die domineert) en een maatschappelijke kant waarbij de genoemde waarden in praktijk worden gebracht. Wanneer thans in de maatschappij waarin wij leven een ethisch reveil wordt aangekondigd, dan zullen wij als humanisten daarop bijzonder attent moeten zijn. Wij moeten de ogen natuurlijk niet sluiten voor de negatieve kanten die eraan zitten. Verder moeten wij ervoor waken dat wij ons niet laten betrekken in politieke discussies en in politieke stellingnamen. Maar wel zullen wij ons kunnen verheugen in de vernieuwde aandacht voor geestelijke onderwerpen. Het zal ons de gelegenheid geven onze stem te doen klinken en onze denkbeelden verder uit te dragen. Het ethisch reveil is voor humanisten een uitdaging waaraan wij gehoor moeten geven door actief te zijn, door te reageren op actuele geestelijke onderwerpen en door ons sterk te maken voor onze opvattingen, zonder ons te laten betrekken in de politieke strijd. Een uitdaging die wij positief moeten zien en die voor ons nieuwe perspectieven biedt.

ETHIS

Onze minister van Justitie, de welbekende van Agt, koos de term „ethisch reveil” voor het CDA. Er zou in de politiek worden aan de geestelijke aspecten zou een ethische opleving moeten komen. Wat houdt de term ethisch reveil in en blijf mee zijn?

Twee lezers van Humanist schreven over het artikel van K. P. Bloema uit Den Haag en M. W. Verduijn verscheen eerder in „Loopma” Amsterdam.

Ethisch reveil 2

door
M. W. Verduijn

Het is niet de gewoonte om in Loopma over „politiek” te schrijven, d.w.z. partijpolitiek. Als politiek nl. „het proces van vormgeving van de samenleving” is (J. de Leede, Humanist 1 juli 1976), dan doet ook het verbond aan politiek en is partij in dat proces, zij het weer geen politieke partij in de engere zin van het woord. Het is daarom in de kerstmaand – in de mensen een welbehagen – en aan de vooravond van een verkiezingsjaar, zinvol om ook over onbehagen te spreken en te schrijven. Onbehagen over het politieke bedrijf in Nederland.

Het is een verdienste te noemen van mr. A. A. M. van Agt, dat hij, na benoemd te zijn tot lijststaandvoerder van het Christen Democratisch Appèl, een „ethisch reveil” tot thema van zijn verkiezingsak-tie koos. Dit is overigens zijn enige verdienste want wij zullen bewaard worden voor hetgeen deze zedelijkheidsapostel van antiek roomse huize er onder verstaat. De Morele Herbewapening is er nog heilig bij.

Dit alles neemt niet weg dat aan de ethische aspecten – of in ruimere zin de levensbeschouwelijke aspecten – van het vormgeven aan de samenleving over het algemeen weinig aandacht wordt geschonken en maar al te vaak wordt afgedaan als een konfessionele antikwiteit. Een zeer begrijpelijke reactie want ethiek, moraal wordt nog altijd in nauw

SCH REVEIL

ende en veel besproken mr. A. A. M. tot thema van zijn verkiezingsaktie meer aandacht geschonken moeten van de mens in de samenleving. Er men. n moeten we er — als humanisten —

een reaktie:
Verduijn uit Amsterdam. Het laatste are", het blad van de gemeenschap

verband gezien met het christendom, waardoor de misvatting is ontstaan dat ethiek alleen maar een onderdeel van de theologie is. *) Toch kan men zich er meestal nog wel mee verenigen als de levensbeschouwelijke aspecten van de politiek in ruime zin aan de orde gesteld worden. Anders wordt het wanneer de zaak wordt omgedraaid, d.w.z. wanneer niet de politiek, maar de levensbeschouwing centraal gesteld wordt. Lang niet iedereen zal de stelling onderschrijven dat indien de mensheid niet bereid is zich grondig te bezinnen op de geestelijke aspecten van zijn bestaan en van de maatschappelijke verschijnselen, het er met zijn voortbestaan in een menswaardige samenleving slecht voor staat.

Onder „geestelijke aspecten” wordt in dit kader verstaan „zingeving”: werk, genieting, sociale aktie, relaties noch verlichting kunnen de mens bevrijden, als hij er geen zin aan kan verlenen. (J. P. van Praag in *Humanistische begeleiding*, rekenschap dec. 1975, 22e jrg. no 4).

Nog meer moeite zal men er mee hebben indien deze stelling alleen in algemene zin wordt gehanteerd, maar heel nauw betrokken wordt op de alledaagse partijpolitiek e.d. Toch is dit dagelijks levensgroot aan de orde. Er worden regelmatig beslissingen genomen op grond van principes over vrijheid, gerechtigheid, gezondheid, welvaart, welzijn en wat dies meer zij, zonder dat in het licht van zich steeds wijzigende omstandigheden een bezinning plaats vindt over hun onderlinge samenhang en de grenzen er van. Eerder stelt men zich de vraag wat nu, op korte termijn, mogelijk is — de zg. haalbare kaart — dan wat er op langere termijn zou dienen te gebeuren tegen de achtergrond van een globalere visie op de mens in zijn samenleving. Wordt er al gewerkt aan globalere visies op langere termijn — hierbij zij te denken aan het rapport van de club van Rome, het zojuist verschenen boek *Naar*

een Rechtvaardiger Internationale Orde en niet te vergeten de door het Verbond georganiseerde nationale Ecologie-conferentie dan is het uitgangspunt meestal de technisch-ekonomische noodzaak tot verandering en niet de wenselijkheid om in wereldwijd verband te komen tot verbetering van de kwaliteit van het bestaan op basis van levensbeschouwelijke motieven: m.a.w. het gaat niet alleen om „overleven”, maar om „overleven in een menswaardige samenleving”. Nu kan men het wel eens zijn met de Brechtiaanse Morität „erst kommt das Fressen und dann die Moral”, maar dat ontslaat een levensbeschouwelijke organisatie als het Humanistisch Verbond niet van de plicht de geestelijke aspecten van de mens in zijn samenleving aan de orde te stellen en dan ook naar de kant van de praktische politiek toe.

Verdedigden we tot hiertoe dat er invloed is, kan of zou moeten zijn vanuit levensbeschouwelijk denken of de politiek (in ruime en engere zin), ook het tegendeel is waar.

Het politieke bedrijf heeft ontegenzeggelijk invloed op het geestelijk klimaat in de samenleving en dat leidt ons tot een tweede stelling waarover weleens verschil van mening zou kunnen ontstaan, nl. dat de politieke grondslagen voor een geestelijk klimaat waarin humanisme kan gedijen worden gevormd door de beste tradities uit liberalisme en socialisme. In onze hooggeïndustrialiseerde en overbevolkte samenleving kunnen we het niet stellen zonder een streng gereguleerde sociaal-ekonomische ordening als voorwaarde voor geestelijke ontplooiing en zelfbewustwording, die waarlijk doordringt tot in alle lagen in die samenleving.

Keren we terug tot de praktische politiek, dan rijst de vraag waar we echt li-

beralisme en socialisme vinden. In aansluiting op die vraag moet gekonstateerd worden dat het eigenlijk zeer betreurenswaardig is dat de partijen die liberalisme en socialisme in hun vanen voeren, zover uiteen gegroeid zijn, dat een coalitie tussen deze groeperingen nog lange tijd niet in het verschiet ligt. Toch zou het samengaan van waarlijk liberale en socialistische stromingen op de lange duur heel wat meer perspectief kunnen bieden voor het geestelijke én politieke klimaat in Nederland, dan rooms-rode coalities of een rode-evangelisch geïnspireerde coalitie.

Wil men voor 1977 een nieuwjaarswens uitspreken, dan is het de hoop dat elke Nederlander die zich zijn politieke en geestelijke verantwoordelijkheid bewust is voor deze vraagstukken een „oplossing” heeft gevonden als hij het stemhokje ingaat.

*) In dit kader zij opgemerkt dat het wenselijk zou zijn enkele zaken uit de sfeer van de theologie, de godgeleerdheid, te halen. Ethiek zou bestudeerd dienen te worden binnen de ethikologie, zijnde de leer van de ethiek, het ethische in het handelen van mensen, waaraan waarden en normen aan ten grondslag liggen. Deze ethikologie zou dan een onderdeel kunnen zijn van een veelomvattende geestesfenomenologie, die in de plaats dient te komen van de godsdienstfenomenologie. Geestesfenomenologie is dan de leer van het proces van menselijke zingeving in samenhang met haar beïnvloedende factoren van sociale, psychologische, kulturele en ekonomische aard tegen de achtergrond van het historische proces van bewustwording en ontplooiing.

HIVOS-gesprekavonden

Eind januari begint de stichting TE-LEAC een TV-cursus over de ontwikkelingsproblematiek, bestaande uit een 17-tal televisielessen die wekelijks op dinsdag van 18.15-18.45 uur op Nederland I uitgezonden zullen worden.

In verband hiermede organiseert het HIVOS – komitee Eindhoven en omgeving gedurende de cursusperiode in de maanden februari-mei een reeks gespreksavonden. De bedoeling van deze avonden is de deelnemers aan de cursus, de medewerkers van HIVOS en ABAL en overige belangstellenden de gelegenheid te bieden over de verschillende aspecten van de ontwikkelingssamenwerking onderling nader van gedachten te wisselen.

Een ieder die nadere informatie wenst te ontvangen, respectievelijk deelname aan de gespreksavonden overweegt wordt vriendelijk verzocht naam, adres en telefoonnummer door te geven aan:

M. Klerk, Lenningenhof 31, Eindhoven, Tel. 040 - 410552.

Een verschil van dag en nacht (vervolg van pag. 2)

der is bedroevend. De rol, die de pastor zich aanmatigt is al even bedroevend: ik ben „neutraal” en dus voor en van iedereen; opdat ik in die rol nog beter kan gaan functioneren, wil ik mij graag voorzien van een „praatgroep” met vertegenwoordigers van verschillende richtingen, maar voor de patiënten of medewerkers hier in het ziekenhuis is dat niet nodig.

Woensdag 11 januari 1977: „Open Huis” geestelijk verzorgers van het Akademisch Ziekenhuis te Utrecht. (1050 bedden)

5 pastores (R.K., N.H., en Ger.) en 5 humanistisch geestelijk verzorgers (3 ziekenbezoeksters en 2 HOI-cursisten) wonen en werken sinds een jaar samen onder één dak – en dat moet gevierd worden!

Zowel pastores als humanisten hebben het ziekenhuis in 5 delen verdeeld, wat betekent dat op elke afdeling een humanist en een pastor werkzaam zijn. De onderlinge samenwerking en verwijzing gaat soepel. Dit 2-sporen model geeft

het gevoel dat we met de beschikbare mankracht (bijna allen werken part-time) per afdeling toch tot integratie van de geestelijke verzorging kunnen bijdragen.

Dit èn in het belang van de opgenomen patiënt èn in het belang van de sfeer op de afdeling.

Na een jaar moeizaam overleggen, worstelen, discussiëren en intussen zoveel mogelijk beschikbaar zijn op de afdelingen wordt er „open huis” gehouden. Belangstellende medewerkers van het ziekenhuis lopen gedurende 2½ uur via de uitgebreide boekentafel van de ene kamer naar de andere om met de verschillende geestelijk verzorgers van gedachten te wisselen, vragen te stellen en informatie te krijgen.

Kortom, ook in dit geval zou het (te) simpel gezegd zijn wanneer we konkludeerden dat we er al waren. Maar deze vorm van werken en samenwerken biedt meer perspectieven voor een „leefbaar” geestelijk klimaat voor de opgenomen patiënt, dachten wij zo.

Marianne van der Schaaf

Veel over onderwijs in „Rekenschap”

In de laatste aflevering van Rekenschap (driemaandelijks tijdschrift voor wetenschap en cultuur, dec. '76) een uitvoerig artikel van Jan de Leede over De relatie tussen levensovertuiging en politiek: „Het lijkt ons van belang het HV ook te zien als een ontmoetingsplaats voor humanisten met verschillende politieke overtuiging, waar men in rustig wikken en wegen elkaars meningen kan toetsen... tenslotte zien wij als een belangrijke taak voor het HV het bevorderen van een tolerant klimaat als voorwaarde voor het functioneren van een democratie, die gebaseerd is op het vertrouwen in de mogelijkheden om d.m.v. redelijk overleg een goede oplossing te vinden voor concrete maatschappelijke vraagstukken”.

H. G. J. de Leeuwe analyseert de verfilming van Multatuli's Max Havelaar door Fons Rademakers. Veel plaats is ingeruimd voor humanistische notities bij de uitgangspunten van De Contourennota, die het huidige onderwijssysteem wil ombouwen. Hierover schrijft J. K. de Vries.

Meer over onderwijs in de rubriek Boekbesprekingen waar het boekje „Onderwijs gekleurd” – zes politieke en levensbeschouwelijke visies op het onderwijs – wordt besproken.

„Het onderwijs gekleurd” maakt duidelijk dat er op belangrijke punten, die niet in de eerste plaats de onderwijspraktijk betreffen, overeenstemming

bestaat tussen de openbare en bijzondere school, zoals over de erkenning van de waarde der levensovertuiging voor het onderwijs in een veranderende maatschappij, de democratisering van het onderwijs, de ouderparticipatie, de ontkenning van waarde vrij onderwijs. Vanuit de verschillende levensbeschouwelijke richtingen uit blijken hieromtrent overeenkomstige opvattingen te bestaan die het pedagogisch handelen in de school gelijkelijk richten.”

Rekenschap kunt u bestellen bij de Stichting Socrates, Oudegracht 152, postbus 114, Utrecht. Giro 58.22.93 t.n.v. Hum. St. Socrates. Losse nummers f6,25. Abonnement f 25,.

Radio & TV

Radio: iedere zondag Hilv. I 9.30 - 10.00 uur

6 februari: aktualiteiten

13 februari: Verkeer. De razende roes naar Nergenshuizen. Wat is het dat mensen verslaafd maakt aan snelheid?

Samenstelling: Rina Spigt.

20 februari: aktualiteiten

27 februari: Feminisme en emancipatie.

Samenstelling: Jetske Mijs en Rina Spigt.

Televisie:

zondag 6 februari Ned. I 22.30 uur
Ze doen maar... Pessimisme, behoudzucht en onverdraagzaamheid nemen toe. Nederland gelooft steeds minder in het zelf medebepalen van eigen lot. Stellingen naar aanleiding van het jongste rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau ter discussie.

Joop van Tijn in gesprek met dr. J. C. Terlouw en mr. J. L. Heldring.
Regie: Frits van der Kloot.

zondag 20 februari Ned. I 23.30 uur
Spinoza. Deze maand is het driehonderd jaar geleden dat de filosoof Spinoza is gestorven. In een film van Ton Aarden bezoekt de schrijver en Spinoza-kenner Theun de Vries nog eens de plaatsen waar Spinoza gewoond en gewerkt heeft.

Regie: Ton Aarden. Interviews: Rina Spigt. Camera: Paul van den Bos. Geluid: Roel Bazen.

Eenzaamheid

Zondag 19 dec. j.l. heb ik 's ochtends weer eens met belangstelling geluisterd naar de radiouitzending van ons Verbond. Er werd o.m. gesproken over de problemen van eenzame mensen. Inderdaad kan er m.i. niet vaak genoeg worden gewezen op de wenselijkheid kontakt te zoeken met mensen die door omstandigheden alleen zijn komen te staan. Toch mis ik in dergelijke beschouwingen steeds één punt. Altijd wordt er nl. alleen de nadruk op gelegd dat medemenselijkheid ons gebiedt te trachten de eenzame in onze omgeving uit zijn isolement te halen. Dit is natuurlijk volkomen juist. Maar zou het niet nuttig zijn telkens ook een beroep te doen op de eenzamen zelf? Ook zij moeten ernstige pogingen doen om weer een plaats te vinden in de gemeenschap. Eenzijdig kontakt is niet mogelijk; om elkaar te kunnen raken moeten de handen van beide kanten worden uitgestoken. De eenzame moet daartoe natuurlijk dremfels en soms behoorlijk hoge — trachten te overwinnen. Maar juist die inspanning reeds kan hem goed doen.

Vaak hoorde ik b.v. de klacht dat alleenstaande vrouwen, vooral jongere, het moeilijk vinden te veel met een bevriend (echt)paar om te gaan. De vriendin die een vaste partner heeft zou gauw kunnen denken dat de alleenstaande een oog heeft geworpen op haar vriend. Zeer goed vind ik daarom de oplossing die een kennis van mij heeft bedacht: „Ik nodig steeds twee echtparen tegelijk uit om bij mij thuis te komen. Dat vinden ook sommige mannen aardiger, omdat ze liever ook met een andere man dan alleen met vrouwen willen van gedachten wisselen”.

Eenzamen moeten dus m.i. er op worden gewezen dat ze niet passief moeten blijven wachten tot iemand naar hun toe komt. Er is zo veel te doen in de maatschappij! Er zijn tallozen die in dezelfde situatie verkeren als zij zelf, of kinderen en dieren die naar zorg en toeneiging hunkeren. Zodra ze de eerste shock de baas zijn, die het alleen-komen-te-staan teweeg heeft gebracht, moeten ze zelf naar kontakten met anderen gaan zoeken. Dat ontheft ons, die gelukkiger zijn, uiteraard niet van onze plicht hun daarbij ter zijde te staan.

Amersfoort,
O. Birman

Humanist

eindredacteur: Jetske Mijs.
Druk: Lumax, Utrecht.
Redactie-adres: Hum. Verbond,
Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030)
31 81 45.

Abonnementsprijs voor niet-leden:
f 18,— per jaar t.n.v. Humanistische
Pers, postgiro 58, Utrecht.

Roken en niet-roken

Aan de brieven van resp. de inzenders Struik en Spruit heb ik weinig toe te voegen. Wellicht echter toch nog een goede tip voor velen die als variant op het baas in eigen buik, in ieder geval baas in eigen huis — proberen — te zijn! Gedurende ongeveer 20 jaar is bij mij aan de muur van het huis — naast de bel — een houten bordje (afm. 24 x 30 cm.) aangebracht met het volgende opschrift: wegens gezondheidsredenen binnenshuis niet roken s.v.p. Ik kan u zeggen: het werkt voortreffelijk.

Valkenswaard, L. Walda

De vlag uitsteken

U schrijft „je kunt onmogelijk op 12.6. de vlag gaan uitsteken omdat het jou qua stemming zo fijn uitkomt om „leve de koningin” te roepen”. Vindt u dat heus? De voorbeelden: nationale vlag en koningin lijken me in humanistische kring wat slecht gekozen. Zijn niet alle mensen gelijk door geboorte? Ik vier feest 13.12 omdat dat de geboortedag is van Tully, l'ami du roi (Hendrik de LVe), die er in slaagde na 20 jaar godsdienstoorlogen Frankrijk weer tot bloei te brengen. Mijn omgeving weet dat en viert het feest mee. Ook vier ik in mei, dat eens na een staking van een cementfabriek in Peru politieagenten de kant van de stakers kozen, en beletten dat de staking gebroken werd. Dan de geboorte van Meester Eckhart in maart.

Dan twijfel ik nog een beetje over Erasmus (27 oktober) en Gandhi (2 oktober). Heeft Kerstmis iets van doen met een kerstboom? In mijn jeugd hadden we geen kerstboom. Dat was iets uiterlijks.

Haarlem, C. Koning-Stroink

Abortus-debat

Zie Humanist van 1 januari 1977 pag. 3 onder de foto: „Ja, ik heb de indruk, dat zowel de pvda als de vvd...” Waarom deze bewering? Dat kan toch niet wegens het stemgedrag van de pvda in de eerste kamer. Van de 21 leden van de fractie stemden 20 voor, alleen de heer Mater stemde tegen. Dat wil zeggen dat vrijwel de hele fractie het wetsontwerp inzake abortus steunde. Onze beide woordvoerders Brongersma en mevrouw van den Heuvel-de Blank leverden beiden een betoog pro wetsontwerp. Het betoog van Brongersma is waard in de Humanist gepubliceerd te worden, ik denk dat er weinig zo overtuigende betogen zijn uitgesproken gedurende de hele geschiedenis van dit en andere wetsontwerpen. Dit interview met Tielman wekt een verkeerde indruk bij mij en ik vrees bij veel andere lezers.

Amersfoort, A. R. Vermeer,
voorzitter 1-ste kamerfractie pvda,
lid h.v.

Geestelijk Reveil

Wie o wie is het met mij eens dat het artikel onder bovengenoemde naam niet in ons blad thuis hoort? Wie, o wie, kan mijn afkeer tegen de gebezigde terminologie en dat soort bijeenkomsten delen? Ik hoop, alhoewel ik het er dan toch niet mee eens ben, we komen plaatsruimte tekort (schrijf kort) dat het een betaalde advertentie is, maar laat het dan duidelijk blijken.

Den Haag,
L. Weerheijm

(advertentie)

LIER EN BOOG

Tijdschrift voor filosofie van de cultuur en de kunst

Redactie: Prof. Dr. J. M. M. Aler (Amsterdam), Prof. Dr. H. Dethier (Brussel),
Drs. H. L. F. 's-Gravesande (Den Haag).
Redactieadres: Tomatenstraat 173, Den Haag Uitgeverij: J. Muusses

Uit het programma 1976/77:

H. L. F. 's-Gravesande (Den Haag): De kultuuropvatting van CRM
J. van Riemsdijk (Amsterdam): Gebondenheid bij kunstarbeid
Chang Chung-yuan (Hawaii): Tao and Heidegger
L. Tatarkiewicz (Warschau): Volkommenheit und Kunst
Actuele, internationale informatie over filosofie van de cultuur en de kunst;
Internat. Bulletin voor Esthetica; bibliografie van tijdschriftartikelen; boekbespreking.

Voor proefnummers: Tomatenstraat 173, Den Haag.

Lier en Boog verschijnt 4x per jaar; elk nummer bevat ca. 50 blz.

Abonnementen: f 30,— per jaar, betaling op postgiro 15062 t.n.v. J. Muusses, Purmerend, t.g.v. Lier en Boog 1976/77.

P.S. Leden van het Humanistisch Verbond kunnen gebruik maken van het speciale aanbod Collectief abonnement. Voor H.V.-ers bedraagt de abonnementsprijs f 25,— per jaargang in plaats van f 30,—. Men geeft zich voor 1 maart op via het secretariaat van het H.V. en betaalt per postgirorekening nr. 667454 t.n.v. Muusses tijdschriften te Purmerend onder vermelding abonnement Lier en Boog/lid H.V. Als u zich abonneert kunnen we U de 1ste jaargang voor f 20,— nog naleveren.

Humanistisch Cryptogram

Horizontaal:

1. Bakermat van onze baker (5)
2. Luisterend handvat (3)
3. Hoge wijkplaats voor geplaagden (4)
4. Vogeltje dat door zijn kop te verwiselen een humanist werd (7)
5. Felgekleurde opstapper (4)
6. Klassiek jongetje (2)
7. We riepen het bij de herleving ervan (3)
8. Volwassen ribstuk (3)
9. De Ganges voor onze tempel (10)
10. Waar veel opmerkingen van de verbondsraad in gaan (4)
11. Hij houdt ze er met ons winterprogramma vandaan (10) = van straten
12. Instituut waar onze ziekenbezoekster toch wel niet vandaan zal komen (4) = itali
13. Autobiograaf (2)
14. Waar de bezoekers wel geen gif zal worden voorgezet (8)
15. Geen humanist zal er zijn vingers aan branden (3)
16. Konijnpraat van klein formaat (2)
- 16a. Middel tegen roestafzetting op bejaarden (5) = minke
17. Zo zijn onze manieren (6)
18. Bevruchtend element van het humanistisch verbond (3)
19. Aanspraak tot bijtend huisdier (7)
20. Utrechts panorama (23)
21. Gemolde boom (2)
22. Alternatief ontbijt dat ons zwaar op de maag ligt (15)
23. Eindeloos paradijs uit onze omstreken (3)
24. Gelaatsimpressie bij defekt scheerapparaat (3)
25. Zal hij aanslaan? Bijv. hum. vormingsonderwijs op oude stam van openbaar onderwijs (3)
26. Gewapend wild uit Veluwse graanvelden is er welkom (13)
27. Bevel zonder te schieten (3)
28. Alternatieve koffiekop (7)
29. Zelfs onwillige mannen zijn er welkom (7)
30. Bodemloze put die kreunt, al of niet met echo (10)
31. De wereld zal erdoor vergaan (7)
32. Wie tietst daar door de savanne? (7)

Vertikaal:

2. Nog steeds niet geschreven op het Humanistisch Verbond (3)
4. Liever niet tot meel vernalen (4)
17. Alomtegenwoordige die pas verleden jaar in onze kring gedoopt werd (9) = mumvertje
33. Auteurtje van arabesken in waterland (11)
34. Petevaar van het humvertje (7) = makkink
35. Onze koffie is er vrij van (3)
36. Priester van Silo (3)
37. Kneedarbeid op gewillige humanisten (12)
38. Sinds lang niet meer geproduceerd op onze bijeenkomsten (2)
39. Schitterend in babbelen (9)
40. In de buurt van Gorssel (4)
41. Maat voor tuinen (3)
42. Onze voorouders verdwaalden er niet in (4)
43. Meisjesnaam (4)
44. Wat heeft die humanist daar onder zijn/haar arm? (5)
45. Onderdak voor onbehuisten (19)
46. Ons ontwikkelingsinstituut (5)
47. Wat haar boven het hoofd hing voltrok zich tot vreugde van het vee (3)
48. In kinderboerderij en RK-kerk wordt er danig mee gesold (3)
49. Tussen Apeldoorn en Zwolle (6)
50. Nog niet door de Romeinen geroofde maagd (6)

Ida G. M. Gerhardt

Uit: Sonnetten van een leraar

Bij een eindexamenfoto

Een Streber, jongens, strebt omdat hij streben moet.
Want dat is zijn natuur: zo moet een bunzing stinken.
Bijbels: hij heeft zijn ziel verkocht voor werelds goed.
Klassiek: hij zal zijn eigen vleugelpaard verminken.

Een Streber, jongens, strebt omdat hij streben moet.
Mocht één van jullie ooit tot dat bestaan verzinken
— mijn klas, die ik met Plato's Phaedros heb gevoed —
Dan zie ik liever, dat hij eerlijk zal verdrinken.

Ik heb dat alles wel nooit op het bord gezet.
Ik heb het ja, uit schuwheid, nooit zo zeer verteld.
De ethica bleef steeds zwijgend verondersteld.

Nu word ik achteraf door dit verzuim gekweld.
Mijn knappe klas — ik zie met zorg naar je portret.
Laat het niet nodig zijn. — Vergeef mij dit sonnet.

Ida Gerhardt is lerares Grieks en Latijn geweest, jaren lang aan het gymnasium in Kampen. De Phaedros is een van de dialogen waarin o.a. over de liefde wordt gehandeld.

51. Visjes, waarvan Scharten-Anting er ééntje ving (8)
52. Voorzang van klaaglied (3)
53. Op de Veluwe (6)
54. Onbetaalbaar, elitair visje uit onze eigen keuken (7) = grietje
55. Beweeglijk nagerecht (7)
56. Waar het knaapje zijn roosje voor haar vandaan haalde (10)
57. Neptunus kan er zijn plezier wel op (3)
58. Gevederde heer, wiens vrouw de pluimen verdient (7) = veerman
59. Is niet aan onze jaarvergadering verbonden (9).

Amandla een nieuw blad over Zuidelijk Afrika

Een toenemende samenwerking tussen verschillende actiegroepen op het terrein van Zuidelijk Afrika heeft geleid tot de oprichting van een nieuw maandblad, „Amandla”.

Via „Amandla” hopen de drie samenwerkende actiegroepen al die Nederlanders te bereiken en te verenigen, die zich interesseren en zich in willen zetten voor de bevrijding van Zuidelijk Afrika. „Amandla” wil informatie bieden over heel Zuidelijk Afrika, d.w.z. ook over Angola en Mozambique. De nadruk zal daarbij liggen op de westerse betrokkenheid bij de vrijheidstrijd en onderdrukking.

De naam van het nieuwe blad is ontleend aan de leus waarmee de onderdrukte Afrikanen in Zuid-Afrika hun strijd voor de vrijheid aangaan. „Amandla” betekent Macht, Macht aan het volk.

De abonnementsprijs van „Amandla” bedraagt f 10,—, te voldoen op giro 3692600 t.n.v. „Amandla”, Da Costastraat 88 IIII, Amsterdam.

